

माधवी उपन्यासमा जाति, पर्यावरण र क्षण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत नेपाली विषयको

दर्शनाचार्य तहको तेस्रो सत्रको पाठ्यांश

६०९ र ६१० को प्रयोजनका

लागि प्रस्तुत

शोधप्रबन्ध

शोधकर्ता

दीपक प्रसाद दाहाल

दर्शनाचार्य तह, तेस्रो सत्र

क्रमाङ्क ३५

२०८१

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
शोध निर्देशकको सिफारिस

माधवी उपन्यासमा जाति, पर्यावरण र क्षण शीर्षकको प्रस्तुतशोध प्रबन्ध त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभाग दर्शनाचार्य तहको तेस्रो सत्रका छात्र श्री दीपकप्रसाद दाहालले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँले परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको यस शोधप्रबन्धप्रति म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनकालागि नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....

प्रा.डा. कृष्णप्रसाद न्यौपाने

(शोधनिर्देशक)

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति : २०८१/०३/२१

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवनविश्वविद्यालय, मानविकी तथा समाजशास्त्र सङ्काय नेपाली केन्द्रीयविभागदर्शनाचार्य तहको तेस्रो सत्रका छात्र श्री दीपकप्रसाद दाहालद्वारा प्रस्तुतमाधवीउपन्यासमाजाति, पर्यावरण र क्षण शोध अध्ययनशीर्षकको शोधप्रबन्धाई स्वीकृतिप्रदानगरिएको छ ।

शोधप्रबन्धमूल्याङ्कन समिति :

नाम

हस्ताक्षर

प्रा.डा. कृष्णप्रसाद न्यौपाने
विभागीयप्रमुख

.....

प्रा.डा. कृष्णप्रसाद न्यौपाने
शोधनिर्देशक

.....

प्रा.डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्
आन्तरिक परीक्षक

.....

प्रा.डा. नारायणप्रसाद गड्तौला
बाह्य परीक्षक

.....

मिति : २०८१/०३/२४

कृतज्ञता ज्ञापन

माधवीउपन्यासमाजाति, पर्यावरण र क्षणशीर्षकको प्रस्तुतशोधप्रबन्ध मैले त्रिभुवनविश्वविद्यालय, मानविकीतथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीयविभागअन्तर्गत दर्शनाचार्य तह पाठ्यांश ६०९ र ६१० को आवश्यकता परिपूर्तिका लागिआदरणीय गुरु प्रा.डा. कृष्णप्रसाद न्यौपानेकोकुशलनिर्देशनमातयार पारेको हुँ । प्राज्ञिक सल्लाह, कुशलनिर्देशनका साथै सहीपथप्रदर्शन गराउनु भएकामाश्रद्धेय गुरुप्रति म हार्दिक आभार, व्यक्तगर्दछु । प्रस्तुतशोधशीर्षकलाई विभागीय स्वीकृतिप्रदान गरी मलाई यस शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदानगर्नुहुने विभागीयप्रमुखएवम् आदरणीय गुरु प्रा.डा. कृष्णप्रसाद न्यौपानेप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी यो शोधप्रबन्धतयार पार्ने क्रममा सल्लाह सुभाविदिनुहुने सम्पूर्ण विभागीय गुरुहरूप्रतिहार्दिक श्रद्धाभाव प्रकट गर्दछु ।

मेरो अध्ययनकार्यलाई यहाँसम्म पुऱ्याउनमलाई उचितवातावरण प्रदानगर्नुहुने आमा सावित्रीदाहाल र बुबा चेतनाथदाहालप्रति म ऋणी छु । त्यसैगरी मेरोअध्ययनकार्यलाई सहयोग पुऱ्याउने श्रीमतीशर्मिलाअर्याल तथा छोरी ऊर्जा दाहालएवम् छोरा उत्कृष्ट दाहालप्रति म हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुतशोधप्रबन्धतयार गर्दा सामग्री सङ्कलनएवम् अन्य कुरामा सहयोग गर्ने मेरा मित्रहरू राजेन्द्रप्रसाद सापकोटा जगतमणि सोती, उमेश रेग्मीतथाअश्विनी कोइरालालाई हृदयदेखि आभार व्यक्तगर्दछु । यस शोध प्रबन्धको टङ्कन कार्य गरिदिने निरगम कम्प्युटरका रञ्जितादाहाल र मनिला राईलाई पनिविशेष धन्यवाद दिन्छु ।

अन्त्यमा यो शोध प्रबन्धआवश्यकमूल्याङ्कनकालागित्रि.वि.नेपाली केन्द्रीयविभागसमक्ष प्रस्तुतगर्दछु ।

दीपकप्रसाददाहाल
दर्शनाचार्य (एम.फिल.)तेस्रो सत्र
नेपाली केन्द्रीयविभाग
त्रि.वि, कीर्तिपुर
शैक्षिक सत्र २०६८/६९

विषयसूची

सिफारिस

स्वीकृतिपत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

विषयूची

अध्याय एक

शोधपरिचय

१.१ विषयपरिचय	१
१.२ समस्याकथन	४
१.३ शोधको उद्देश्य	४
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	४
१.५ शोधको औचित्य	११
१.६ शोधको सीमाङ्कन	१२
१.७ शोधविधि	१२
१.७.१ सामग्री सङ्कलन तथा विश्लेषण विधि	१२
१.७.२ सैद्धान्तिकपर्याधार र विश्लेषणको ढाँचा	१२
१.८ शोधप्रबन्धको रूपरेखा	१३

अध्याय दुई

माधवी उपन्यासमा जातिको अध्ययन

२.१ विषयपरिचय	१५
२.२ जातिगतमान्यता	१५
२.३ माधवी उपन्यासमा जातिको प्रयोग	१९
२.४ माधवी उपन्यासमा प्रजाति	३१

२.४.१ सुर असुर प्रजाति	३२
२.४.२ टोटेम प्रजाति	३३
२.४.३ प्राचीनविविधप्रजाति	३५
२.४.४ लेखकको प्रजातिगत पृष्ठभूमिको प्रभाव	३८
२.५ निष्कर्ष	३९

अध्यायतीन

माधवीउपन्यासमापर्यावरणको अध्ययन

३.१ विषयपरिचय	४१
३.२ पर्यावरणीय मान्यता	४१
३.३.१ वैदिककालीन सामाजिकपर्यावरण	४५
३.३.२ दासताको पर्यावरण	५८
३.३.३ भौगोलिकएवम् प्राकृतिकपर्यावरण	६०
३.३.४ प्राकृतिक जडिबुटीको पर्यावरण	६२
३.३.५ लेखकीयपर्यावरणको प्रभाव	६३
३.३ निष्कर्ष	६६

अध्यायचार

माधवीउपन्यासमा क्षणको अध्ययन

४.१ विषयपरिचय	६७
४.२ क्षणगत मान्यता	६७
४.३ माधवीउपन्यासमा क्षणको प्रयोग	७०
४.३.१ वैदिकपौराणिक क्षण	८५

४.३.२ दासताको क्षण	८७
४.३.४ द्वन्द्वात्मक क्षण	९०
४.३.५ यावावरीय विशेष क्षण	९२
४.४ निष्कर्ष	९३

अध्यायपाँच

५.१ सारांश	९४
५.२ निष्कर्ष	९५
सन्दर्भ सामग्रीसूची	९९